

Борка Јосифовска-Драгојевић

ЈЕДАН НЕОБЈАВЉЕНИ ЕПИГРАФСКИ СПОМЕНИК ИЗ СОПИШТА

Представљало је само питање времена да се докаже да је и село Сопиште, као и суседна му села, улазило у оквир државне територије римске ветеранске колоније Скупа¹). Археолошким материјалом до којег се дошло рекогносцирањем изведеним 1951. године, када је откривен већи број локалитета, доказало се не само то, него и да се ту одвијао живот и раније — у предримском периоду, као и доцније — у словенском²). На једном од тада откривених локалитета, чије би се име „Куклоец“ — с обзиром на његово значење — могло да уврсти у археолошке топониме Македоније³), откопан је још 1948. године и споменик о којем је реч у овоме чланку, заједно са друга два са којима је био употребљен за конструкцију једне гробнице из римског времена⁴). Летимичан поглед на фотографију споменика довољан је да постане јасно да је он био адаптиран баш за ту сврху (инв. бр. 461).

Споменик је од белог мермера. Његова висина износи око 2,50, ширина 0,62, дебљина 0,30, висина натписног поља без профилације 0,68, ширина 0,34 м. Обликом је готово идентичан са једним од малочас

¹) Сопиште се налази јужно од Скопља „на падини планине Водна и то на месту где је граница језерских неогених наслага испод села и стрме кречњачке стране изнад села. . . .” (Д-р Јован Трифуноски, *Слив Миркове реке*, Филозоф. факултет на Унив.-Скопје, Посебни изданија кн. 7, Скопје 1958, 127).

²) Рекогносцирање је било предузето у првом реду од стране Народног музеја града Скопља, а настављено од других музеја Македоније. Трајао је закључно до 1953. године. Резултате до којих се дошло објавио је д-р Миодраг Грбић у Гласнику Музејско-конзерв. друштва НР Македоније, св. I, бр. 9, 1954 г. под насловом: „*Археолошки наоѓалишта во Македонија*”. Том приликом откривени су следећи локалитети: *Куклоец*, римски гробишта (стр. 117); *Вејрило*, римски гробишта (стр. 117); *Присојница*, римски гробишта (стр. 117); *Селиште*, римска населба (стр. 116); *Тумба*, бронзендопска, римска и словенска населба (стр. 109 и 117). Осим овога, према подацима које је д-р Трифуноски добио у селу, при копању за темеље цркве „Св. Мина” били су откривени гробови и плоче „со римско писмо”, а на месту „*Пријор*” при орању налажене су ћерамиде (стр. 128 и 129).

³) У македонском језику реч *кукла* значи *лујка*. У селима у којима се налази на теракоте реч се употребљава и у том значењу. Сличан топографски назив у Македонији срећамо северозападно од Кратова („*Куклица*”) и југоисточно од Струмице („*Куклиш*”). Било би заиста интересантно да се провери да ли и та места представљају археолошке локалитете.

⁴) М. Грбић, *ibidem*, 117. Два од ових споменика су још 1954. године публикована од потписане (Три неублицирани латински натписи од Македонија, *Жива Антика*, IV—I, Скопје 1954, 196—199, бр. 2 и 3;

споменутих, наиме са спомеником ветерана V македонске легије Л. Валерија Галена⁵). Представља високу, витку стелу са недекорисаним глатким оквиром и предњом страном рапчлањеном на три дела: на стрми шиљасти фронтон, малу четвртасту едикулу и високо профиловано поље за натпис. О томе, како је могао да буде украшен део споменика изнад едикуле, због већ наведеног разлога, могло би се рећи само толико: да је троугаоно поље фронтоне било оивичено уском пластичном траком, док би се о самој декорацији могле једино да праве претпоставке, па се на томе нећемо ни задржавати (сл. 1).

Едикула садржи представу т. зв. даће, која се доста често срета баш на споменицима ове области⁶). На једној клини са високим наслоном римског типа представљена су четири члана једне породице, међу којима и једна жена са дететом у наручју, а пред њима, као обично, столић са храном⁷). Изнад њихових глава, у позадини, целом ширином рељефа назире се остаци гирланде од које је у левом углу доста добро очуван један део⁸).

У натписном пољу које је оивичено сложеном профилацијом уклесано је дванаест редова следећег латинског натписа:

Mestra Di-
dae Sit(a)e f(ilia)
vixit anni(s) XX
h(ic) s(ita) e(st).
Lucius Dic-
conis f(ilius) con-
iunx et Dida
Sit(a)e pater et Mes-
cena mater et Sita
Mesti avius et
Mania avia
p(ie) f(aciendum) c(uraverunt).

Натпис садржи само две лигатуре: у трећем реду број XX и у деветом: it (слова 13. и 14).

Слова, некад црвено обојена, урезана су међу плитко повученим, сада једва приметним паралелним линијама, због чега се на први поглед добива утисак да су на неким местима, као у курзиву, повезана. Њихова висина износи у првом реду око 5 см, од другог до шестог реда 3, у седмом око 3,5, а у осталим од 2,5—3 см. Почев од осмог реда она су не само осетно мања и збијенија, него су и сами редови распоређени у мањим размацима него претходни. Поред овога, пада у очи да величина слова није увек иста ни у једном истом реду, да нису уклесана једнако брижљиво и да паралелно са словима која својим обликом при-

⁵) Ibidem бр. 2.

⁶) На пр.: Н. Вулић, Споменик САН 47, бр. 67 (Бардовце); 98 (1941—48) бр. 429 и 430 (Долно Водно) и бр. 428 (Блаце); Жива Антика III 1—2, 1953 бр. 10 (Сарај); Зборник на Археолошкиот музеј I, Скопје 1956, 78 (Влае) и др.

⁷) Фигуре су ситне, па не може да се говори о иконографским детаљима. Веом сличну преставу даће имамо на споменицима из Дољнег Водна (в. заб. 6).

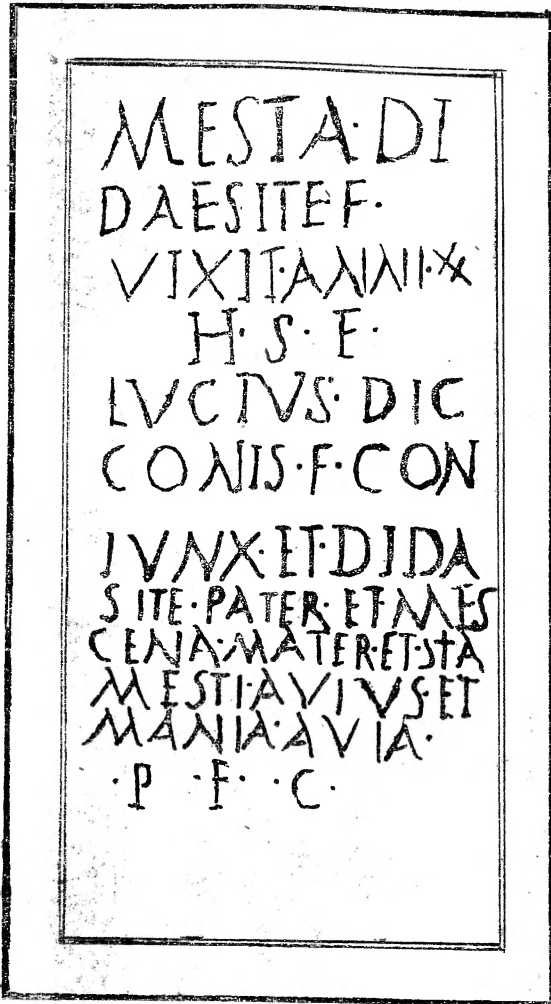
⁸) Cf. Жива Антика III бр. 10 (Сарај) и Спом. 98, бр. 65 (Титов Велес).

Сл. 1

падају монументалном писму онога времена, сретамо и таква која су преузета из курзива (на пр. особито М и N⁹⁾). Што се тиче интерпункције она је постављена иза сваке речи (сл. 2).

Споменик је, како се види из натписа, подигнут Мести, кћери Ситиног сина Диде. Дедиканти су: муж, родитељи, баба и деда. Епитаф

Сл. 2

је значајан из више разлога: пре свега што садржи релативно велик број епихорских имена која тако убедљиво илуструју мешовити карактер становништва ове области у центру Балкана¹⁰⁾, што ономастичке формуле

⁹⁾ Cf. René Cagnat, Cours d'épigraphie latine, Paris 1914, 19.

¹⁰⁾ Cf. Милан Будимир, О етничком односу Дарданана према Илирима, Југословенски историјски часопис III, 1—4, Љубљана—Загреб—Београд 1937, 15.

којима су означена у њему споменута лица не спадају у оквире латинске, већ илирске епиграфије, и најзад што су у питању чланови трију генерација, чиме се добија прилика за упоређивање њихове номенклатуре.

Прелазећи на анализу у натпису споменутих имена, разуме се да ћемо се у првом реду позабавити именом оне којој је епитаф подигнут, — значи именом Mesta. Закључујући према патронимику њезиног деде по оцу који се звао Sita Mesti, покојница је била наследила прадедово име, боље рећи: њено име представља женски облик његовог, уколико то исто име није носио и њезин деда по мајци. Име Mesta је ретко, што се најбоље види из чињенице да се ни у једном од многобројних натписа у SIL III не спомиње ни као *popen*, ни као *sognomen*¹¹⁾. Према томе нема ништа необичног ни у томе што се и код нас први пут срета тек сада, захваљујући овоме натпису—уколико га немамо у једном епитафу из Дуња¹²⁾. У мушком облику, међутим, срели смо га код нас у једном натпису из Мартолаца, југозападно од Титовог Велеса¹³⁾. Ни једно ни друго име не наводи Крае у своме лексикону илирских личних имена¹⁴⁾, а таксџер ни Мајер¹⁵⁾, док се код Холдера налазе обадва, из чега може да се закључи да их он сматра келтским¹⁶⁾. Холдерово мишљење, међутим, не дели Дечев, према којему су ова имена трачка¹⁷⁾. Као *masculinum* име је наведено у речнику грчких личних имена код Папе-Бенселера¹⁸⁾, но, и покрај тога, у овом случају мислим да би га, као и име Mesta, требало сматрати пре епихорским, него грчким.

У односу на језичну припадност имена Dida, које носи Местин отац, постоји такођер више различитих мишљења: да је трачко, илирско, келтско, па чак и египатско. Матееску на пр. мисли да би се име могло сматрати и трачким и египатским, пошто се, наводно, срета како у Тракији, тако и у Египту¹⁹⁾. Трачким га сматра и Дечев, који чак и за име Пеонца Диде што га спомиње Ливије, вели да би могло да буде и трачко „уколико су становници Пеоније пре инвазије Илира могли да буду чисти Трачани“²⁰⁾. Међутим, он примећује да се радикални део

¹¹⁾ Види: Indices.

¹²⁾ Спом. 71, бр. 385 (Дуње), југоисточно од Прилепа): Δημόρχη Βα|σου εαυτῆ κα|Βάσσω τῶ υἱῶ | ἦρω κα| Μεστάπι (= Μεστάπη) θυ|γατρὶ ζῶσῃ. Према Дечеву петри ред овога натписа треба да се чита: Μέστα τῆ. . . (D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, Wien 1957, 298). Annuar. Inst di Studi clas. Univers. din Cluj 3, 1936—40, 158, што цитира Дечев, није ми приступачно. Друга лекција изгледа вероватнија него Вулићева. Ипак, ради тога што је фотографија на томе месту нејасна, налагала би се ревизија натписа на лицу места, што је засада немогуће, јер је натпис узидан у цркву споменутог села.

¹³⁾ Б. Јосифовска, Неколку неиздадени грчки и латински натписи од Македонија, Жива Антика III 1—2, Скопје 1953, 237, бр. 6.

¹⁴⁾ Hans Krahe, Lexikon Altilyrischer Personennamen, Heidelberg 1926.

¹⁵⁾ Anton Mayer, Die Sprache der alten Illyrier I, Wien 1957.

¹⁶⁾ A. Holder, Alt-celtischer Sprachschatz II, Leipzig 1904, 577 и 456.

¹⁷⁾ D. Detschew o. c. 297—298.

¹⁸⁾ Pape-Benseler, Wörterbuch d. griechischen Eigennamen, Braunschweig 1911, 907.

¹⁹⁾ G. G. Mateescu, I Thraci nelle epigrafi di Roma, Ephemeris Dacoromana, Annuario della scuola Romana di Roma, I, Roma 1923, 209 n. 2 (Цитирано према: H. Thylander, Étude sur l' épigraphie latine, Lund 1952, 163).

²⁰⁾ D. Detschew, o. c. 131

овога имена налази и код Фрижана, Венета, Келта, а такођер и у латинском језику²¹). Код Томашека име није забележено, што би указивало на то да га он није сматрао трачким²²). Код Холдера је име наведено као келтско²³), што му оспорава Крае²⁴), с правом, нарочито ако се има у виду, поред осталог, да је Холдер у свој речник унео доста ономастичког материјала и из оних крајева у које су некада Келти били само продрили²⁵). Мајер, као и Крае, име Дида држи за илирско²⁶). У литерарним изворима, осим код Ливија²⁷), име се спомиње и код Паусанија²⁸). У натписима са територије Дарданије, Пеоније и југославенског дела античке Македоније сретамо га први пут.

У погледу интерпретације имена Местиног деде Site тако исто не постоји сагласност међу филолозима²⁹). Поред мишљења о његовој келтској језичној припадности³⁰), постоје мишљења да је име: илирско (Мајер)³¹), трачко (Дечев)³²) и најпосле да би могло да буде и илирско и трачко (Томашек.³³) Са овим именом, које је према Касију Диону носио и један Дентелетски краљ³⁴), код нас смо се срели и у натписима из Ресаве³⁵), Ореховца³⁶) и Ретимње³⁷) — значи из области које су у античко време биле у оквиру Пеоније и Дарданије. Пада у очи да је у овим натписима име Sita споменуто паралелно са именима нетрачког — изузев Βυρδίων — углавном илирског порекла. Због тога свакако и Томашек, који је на основу малочас споменутог податка из Диона и једног натписа из Британије³⁸) уврстио име Sita међу трачка, кад се

²¹) Ibidem.

²²) W. Tomaschek, Die Alten Thraker I, Wien 1894

²³) Holder o. c. I, Leipzig 1896, 1282.

²⁴) O. c. 42.

²⁵) Cf. Дује Рендић-Миочевећ, Илirsка ономастика на латинским натписима Далмације, Вјесник за археологију и историју далматинску, Сплит 1948, LII, 6 заб. 2.

²⁶) O. c. 121.

²⁷) Liv. XL 21, 22, 24; XLII 51, 52. (XLII 51: Didas ex praetoribus regiis unus qui Paconiae praecerat).

²⁸) Paus. 5. 21, 15 (Δίδαζ) — cf. Pape-Benseler 297.

²⁹) в. Kiril Vlahov, Nachträge und Berichtigungen zu den thrakischen Sprachresten und Rückwörterbuch, Годишник на Соф. универзитет, LVII—2, Софиа 1963, 260 где је име уврштено у III групу, која обухвата имена „чија се припадност трачком језику оспорава, одбацује или ставља под сумњу“ (стр. 154).

³⁰) Holder, o. c. II, 1904, 1589.

³¹) O. c. I, 308.

³²) O. c. 452.

³³) O. c. I, 43.

³⁴) Cass. Dio LI 23, 25. (23: τῷ Σιτῶ τῷ τῶν Δευθελητῶν βασιλεῖ. . . .)

³⁵) Спом. 71 бр. 174 (Ресава, јужно од Кавадарци): Γαῖα Τίτου Βυρδίων Σίτα. Τίτω Βάχχα. . . .

³⁶) Спом. 71 бр. 254 = CIL III 8242 (Ореховац код Призрена — СР Србија АО Космет): D. M. Scerviae|dus Sitaes|vi(xit) an. XXX. | Interfectus|a latroni|bus. Sita Dajsi pater f. p. et sibi|et Caiae Dajsi coniugi b. m. vi(v)us f. c. Ова лекција је правилна, док исти натпис у CIL у реду 7—8 гласи погрешно: Sita Pasipi f., што су преузели: Томашек (стр. 43), Fluss (RE III A₁ 1927, 377) и Дечев (452):.

³⁷) Спом. 71 бр. 253 = CIL III 8241 (Ретимња код Призрена): et Sitaе f(ilio) Sumi cor(niculario) co(h)or(tis) pri(mae) Dar(danorum)).

³⁸) CI VII 67 (Rufus Sita eques coh. VI Thracum).

ради о истом имену у наведеним натписима, мисли да је оно пре илирско, него трачко³⁹⁾. У CIL III ово име сретамо и у једном натпису из Паноније Inferior⁴⁰⁾. Исто име заједно са честим трачким именом Mucatralis имамо и у једном натпису из Северне Бугарске⁴¹⁾.

Име које се налази у филијацији Местиног мужа који се звао: Lucius Dicconis f(i)lius, чија номинативна форма гласи Dicco, срели смо једино код Папе-Бенселера и то као feminium⁴²⁾. С обзиром на чињеницу да у римско доба није било могуће по имену разликовати Грка од Македонца, име би једнако могло да указује на грчко, као и на македонско порекло Лукијеве мајке⁴³⁾. Ипак, због суфикса -on, који се налази у бројним личним илирским именима, вероватније изгледа да се овде ради о једном националном, тачније речено илирском имену⁴⁴⁾. Међутим, у том случају се више не би могло, као малочас, са сигурношћу рећи да је у питању метронимик, пошто су код илирских имена на -on обадва рода у приближно једнаком броју била заступљена⁴⁵⁾. У прилог илирском пореклу имена Dicco ишла би и претпоставка Judeich-а о сродности најстаријег становништва Акарнаније, одакле потиче натпис из којег је име преузето у споменути речник, са илирским племенима⁴⁶⁾.

Име Mescena које је носила Местина мајка, веома је ретко. Осим у овом натпису — колико смо могли да проверимо — срели смо га само у једном из Рима⁴⁷⁾, одакле га је и узео за свој речник Шулце⁴⁸⁾, и у једном из Далмације⁴⁹⁾ — у обадва случаја поред имена Mescenius, које с њим стоји у тесној генетској вези, а које се више пута, као и име Mescenia, срета у функцији гентилиција на натписима Далмације⁵⁰⁾. Сем код Шулцеа, име Mescena није забележено ни у једном од до сада споменутих речника.

Име Mania, које припада Местиној баби, код нас се срета први пут, док смо га у мушком облику већ срели у једном натпису из Стоба као патронимик⁵¹⁾, и у једном из Горњег Чичева као праепонем⁵²⁾. Код

³⁹⁾ О. с. I, 43.

⁴⁰⁾ CIL III 3435 ((Waitzen, Pann. inf. (: ... T. Arsinius Sita vete. leg. II Ad.

⁴¹⁾ Д. Дмитровъ, Надгробните плочи отъ рим. време въ Сев. България, София 1942, 25, 2.

⁴²⁾ О. с. 300 (Δικχόν. Akarnan. Inschr. 1794, i). Овде је забележено и име Δικχών, како се звао син неког Kallimbrotus-а из Сиракузе.

⁴³⁾ Фанула Папазоглу, О ономастичкој формули код Македонаца у римско доба, Жива Антика V—2, Скопје 1955, 353 заб. 11.

⁴⁴⁾ A. Mayer o. с. II, Wien, 1959, 223.

⁴⁵⁾ Ibidem.

⁴⁶⁾ PW RE I, 1893, 1150.

⁴⁷⁾ CIL VI 22428 (T. Mescenius Olympus Mescena (sic) Inventa I.).

⁴⁸⁾ W. Schulze, Zur Geschichte lateinischer Eigennamen, Berlin 1904, 193.

⁴⁹⁾ Bullettino di Archeologia e storia Dalmata, anno XXXV, 10 бр. 70413 (Mescenio Secundino L. Cornificio Mescena Rufina).

⁵⁰⁾ CIL III 1778 (Narona); 1800 (Narona); 1962 (Salona); 1972 (Split); 8831, 8440-9393.

⁵¹⁾ Споменик 71 бр. 105: Σεχόνδα Μανίου

⁵²⁾ Ibidem бр. 110 = CIL III 12369: Oliae Quarti f. Gaiae et Manio Olio Quarto

Римљана се као *masculinum* срета и у функцији личног⁵³⁾, као и гентилног имена⁵⁴⁾. Као *praenomen* оно према Münzer-у није одвише често, а изгледа ни као гентилициј⁵⁵⁾. За Папе-Бенселера име је „делом фригиско робовско, делом грчко, а у мушком облику римско⁵⁶⁾. Фригиског, но и лидског порекла, могла је да буде и жена што се спомиње у натпису који цитира Холдер доносећи ово име⁵⁷⁾. Име је као *masculinum* забележено и код Етрураца⁵⁸⁾. Према Томашеку⁵⁹⁾, Пачу⁶⁰⁾ и Дечеву⁶¹⁾ име би било трачко, са чиме се слаже и Крае⁶²⁾. Међутим А. Мајер географски топоним *Μανίδς κώπλος* и име племена *Μανιοί*, за које Псеудо-Скилак изричито вели да је илирско⁶³⁾, сматра такођер илирским⁶⁴⁾. Од Ксенофонта⁶⁵⁾ и Полиена⁶⁶⁾ дознајемо да се овако звала и жена Фарнабазовог сатрапа Дарданца Зениса, која је после мужевљеве смрти била преузела његову дужност. Дакле име *Μανία* које је — као што смо видели—забележено код анатолских Дарданаца, откривањем нашег натписа појављује се и код балканских, као што је то случај и са именом *Βατο* и неким другим, па према томе нема сумње да је у овом случају епихорско, нејвероватније илирско.

Што се тиче номенклатуре лица која се спомињу у натпису, средтамо се са три паралелно употребљена типа ономастичких формула, не рачунајући ту и имена мајке и бабе Местине, у којима не гледамо просту једночлану формулу, него само уједностављен и присан начин именовања⁶⁷⁾.

Анализирајући ономастичке формуле којима су означени Местин отац „*Dida Site*” и деда „*Sita Mesti*” примећује се да су једнаке, иако међу лицима на које се односе постоји разлика за читаву генерацију. Ради се о формули грчког типа, састављеној од личног имена и

⁵³⁾ CIL III 12309.

⁵⁴⁾ CIL III 6801; као *cognomen*: 11582, 14373, 12501.

⁵⁵⁾ Münzer, *Manius*, RE XIV₁ 1928, 1147. Према његовом мишљењу ово је име изгледа у старије време било више раширено, него доцније. Као најстарије сведочанство његовог помена он наводи познати натпис са т.зв. *Fibula Praenestina* (VII-VIв.).

⁵⁶⁾ O. с. 854 (*Μανία*).

⁵⁷⁾ O. с. 406 (*Μανία Ἀρτεμονος Ἀγκυράνη*). За име *Ἀγκυρή* в. *Pape Bens*. 11.

⁵⁸⁾ Zonar. VIII I (*Μάνιος*... *Τουρσηνός τὸ γένος*). Cf. RE XIV₁ 1147. Можда је био Етрурац и творац споменуте фибуле, пошто се вештина уметничке обраде бронзаних предмета, као што је познато, баш преко Етрурије била проширила у Лацији и остале области, но он је могао да буде и илирског порекла, ако је тачно да је у Пренести, поред латинског становништва, у најстарије доба постојао и „јак илирски слој” како претпоставља G. Radke поред осталог и на основу форме имена града (RE XXII₂ 1954, 1551).

⁵⁹⁾ O. с. 23.

⁶⁰⁾ C. Patsch, *Thrakische Spuren an der Adria*, *Jahresh.* 10 (1907) 169 ff. u. 173. (Цитирано преко: Н. Krahe *Die Balkanillyrischen geographische Namen*, 1925, 7).

⁶¹⁾ O. с. 285.

⁶²⁾ В. заб. 60.

⁶³⁾ Ps. - Skyl. 23, 24: ... οἱτοὶ δὲ εἰσιν Ἰλλυριοὶ ἔθνος Μανιοί.

⁶⁴⁾ A. Mayer, o. с. 219.

⁶⁵⁾ Xen. Hell. III, 1, 10: ... Ζήνιος Δαρδανεύς... Μανία ἡ τοῦ Ζήνιος γυνὴ Δαρδανίς καὶ αὐτῆ.

⁶⁶⁾ Polyæn. 8, 54: Μανία, γυνὴ Ζήνιδος ἀρχοντος τῶν περὶ Δαρδανον πόλεων

⁶⁷⁾ Cf. Rendic, o. с. 22.

патронимика, која одговара фази I *Va* Рендићеве схеме⁶⁸). Ова формула, међутим, према закључцима Фануле Папазоглу представља такођер и нормалну македонску ономастичку формулу⁶⁹). Према томе, имајући у виду географски положај и историски развитак области из које потиче натпис, сматрамо да је као узор за двочлану номенклатуру становништву Дарданије могла да послужи пре македонска формула, и то типа Ia схеме Папазоглу⁷⁰), него грчка као што је то према Рендићу случај на пр. у приморској Далмацији и областима које су се налазиле у близини грчких насеобина⁷¹).

Док номенклатура најстарије и средње генерације у овом натпису не показује никаквих разлика, то није случај са најмлађом, којој припада умрла и њезин муж. Пре него пређемо на даље излагање напоменућемо да је у оба случаја, и поред разлике која постоји, заједничко то, што је патронимик, одн. метронимик, изражен на римски начин, што према Рендићу представља једну вишу фазу у развоју ономастичке формуле код Илира⁷²). Покојница је означена сложенијом формулом него њезин муж, наиме: њезина филијација је изражена личним именом и патронимиком оца уз додаток *filia*, тако да јој име у потпуности гласи: *Mesta Didae Site (= Sitae) f(ilia)*, што би одговарало фази III *Ab* Рендићеве схеме, а што би се могло изразити такођер и на овај начин: *Mesta Sitia Didae filia*⁷³). Да се ова формула овде не би могла протумачити на други начин, на пр. *Mesta Didae (uxor)*, доказ је то што су у продужетку натписа наведена имена и мужа и оца. Ономастичка формула у којој је као овде патронимик изражен двоструким именом у натписима Дарданије — колико смо могли да проверимо — до сада није забележена, па би према томе у нашем натпису имали први доказ да оваква номенклатура није била ограничена само на Далмацију, на основу чијих је натписа и постављена формула III *Ab* споменуте схеме⁷⁴).

Склоп имена Местиног мужа које гласи: *Lucius Dicconis f(ilius)*, припада типу I *Vb* исте схеме с том разликом што је филијација изражена метронимиком, у колико је у питању споменуто грчко-македонско име⁷⁵), а што би било могуће и у случају да се ради и о илирском имену, из већ споменутих разлога⁷⁶). Метронимик у филијацији код Македонаца је доста чест⁷⁷), док је према закључцима до којих је дошао Рендић код Илира „бар у хисториско доба непознат”. Ипак он наводи један пример у коме претпоставља метронимик⁷⁸). Да то није само усамљен случај пока-

⁶⁸) *Ibidem* 19.

⁶⁹) О. с. 353.

⁷⁰) *Ibidem* 367.

⁷¹) Рендић, о. с. 31.

⁷²) *Ibidem* 31, 66.

⁷³) *Ibidem* 19, 40, 41. У трочлавној формули то је тип *b* варијанта *b¹* — Д. Рендић-Миочевих, *Illyrica. Zum Problem der illyrischen onomastischen Formel in römischer Zeit*, *Archaeologia Jugoslavica* II, 1956, 49.

⁷⁴) *Ibidem* 40.

⁷⁵) *Ibidem* 19.

⁷⁶) В. заб. 44 и 45.

⁷⁷) *Ibidem* 356. Папазоглу, о. с.

⁷⁸) Рендић о. с. 16 sq.

зује и један натпис посвећен Херкулу, који није могао тада да буде познат Рендићу, а који гласи: . . . Titus Anae Codalianus. . . , а свакако би се нашло и више сличних примера када бисмо имали могућности да прегледамо целокупни епиграфски материјал из области некада насељених Илирима⁷⁹⁾.

Деноминација Местиног мужа, поред осталог указује и на то да он, успркос личном имену Lucius, не само да није био Римљанин, него није имао ни римско грађанско право. Како је деноминација у којој је један од саставних елемената као овде римски, или пак обадва, према мишљењу Ф. Папазоглу настала као последица обичног преузимања римских имена од стране неримског становништва⁸⁰⁾, то нам она у овом случају пружа и довољно објашњења за присуство овога веома омиљеног, чисто римског преномена, који је носио и већ споменути ветеран Валерије Гален, чије је име у овом случају могло веома лепо да послужи као узор⁸¹⁾.

Споменик је — као што смо видели — подигнут приватном лицу и као такав не садржи никакав историски податак, који би могао да укаже на време његовог подизања, а како је у питању једна домородачка породица, чији ниједан члан није уживао римско грађанско право, то ни присутне ономастичке формуле не могу да послуже као критериј за његово апсолутно датирање, тим више што оне — и поред тога што једне у односу на друге показују виши степен развитка, имају само релативну хронолошку вредност⁸²⁾. Међутим, епихорски карактер готово свију имена, одсуство консекративне формуле са истовременом употребом израза HSE и FC, концепција натписа, недекорисане ивице споменика и најпосле за период Флавијеваца карактеристична представа даће⁸³⁾ увазују на I век н. ере.

Borka Josifovska-Dragojević:

UN MOMUMENT ÉPIGRAPHIQUE INÉDIT DE SOPIŠTE

RÉSUMÉ

La stèle funéraire dont il est question dans cet article provient du village de Sopište (au sud de Skopje), précisément de l'endroit „Kukloec”, où elle avait été réemployée avec deux autres stèles dans la construction d'un tombeau de l'époque romaine, qui a été mis à jour fortuitement en 1949 par les

⁷⁹⁾ Споменик 98 бр. 333 (Коловрат код Пријепоља, СР Србија, АО Космет). Према облику слова „G”, карактеристичном за време С. Севера, натпис би могао да потиче из III века (R. Cagnat, о. с. стр. 4—5 и таб. XIV).

⁸⁰⁾ О. с. 363—364.

⁸¹⁾ В. заб. бр. 5.

⁸²⁾ Рендић о. с. 66.

⁸³⁾ Cf. J. Klinkenberg, Die römischen Grabdenkmäler Kölns, Bonner Jahrbücher 108/9, Bonn 1902, 100.

villageois. Pendant les explorations archéologiques de ce terrain, entreprises en 1950, les stèles mentionnées furent retrouvées et immédiatement transportées au Musée Archéologique de Skopje (v. n. 4). La stèle porte un relief du banquet funèbre et l'inscription latine, qui se lit comme suit: *Mesta Di | dae Sit(a)e f(ilia) | vixit anni(s) XX | h(ic) s(ita) e(st). | Lucius Dic|conis f(ilius) con- | iunx et Dida | Sit(a)e pater et Mes|cena mater et Sita | Mesti avius et | Mania avia | p(ie) f(aciendum) c(uraverunt)* Fig. 1 et 2.

L'inscription présente un intérêt vivant par les noms indigènes dont quelques uns se rencontrent pour la première fois dans les inscriptions de la Dardanie, de la Péonie et de la partie yougoslave de la Macédoine antique, ainsi que par le fait que les personnages mentionnés portent la dénomination d'après l'onomastique des Illyriens.

Les formules onomastiques que contient cette épitaphe appartiennent aux trois types divers selon la classification établie par Duje Rendić - Miočević (v. note 25,72,73,75), c'est-à-dire aux phases: *III Ab*, *I Ba* et *I Bb*. On doit remarquer que la formule *III Ab*, appartenant à la défunte (*Mesta Didae Sit(a)e filia*), apparaît pour la première fois dans les régions mentionnées plus haut. Quant à la composition des formules concernant le père de la décédée [*Dida Sit(a)e*] et son grand'père (*Sita Mesti*), entre elles, comme on le voit, aucune différence n'existe: toutes les deux appartiennent à la phase *I Ba*, ce qui en même temps correspond à la formule ordinaire de l'onomastique macédonienne, à savoir à la phase *Ia* selon la classification de F. Papazoglu (voir note 43, 70). En ce qui concerne la nomenclature de l'époux de Mesta - *Lucius Dicconis f(ilius)* - on doit noter que le nom qui figure dans sa filiation pourrait également avoir la fonction de matronymique et celle du patronymique.

Quant à la date de cette inscription l'auteur propose le Ier siècle de notre ère.